

УДК 330.332: 347.77

Васильців Т. Г.

tgvas77@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2889-6924

ResearcherID: I-3835-2017

д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Мульська О. П.

oliochka.mulska@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1666-3971

ResearcherID: ABA-7203-2020

д.е.н., с.д., професор кафедри економіки,

Львівський торговельно-економічний університет;

старший науковий співробітник,

ДУ "Інститут регіональних досліджень

імені М.І. Долишнього НАН України", м. Львів

Зайченко В. В.

zaichenko.v78@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9523-1220

д.е.н., доц., завідувач кафедри економіки і підприємництва,

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький

РОЗВИТОК ТРАНСФЕРУ ІННОВАЦІЙ І РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

***Анотація.** Інтелектуальна власність і трансфер інновацій є екзистенційним базисом економічного успіху підприємництва, а розвиток ринку інтелектуальної власності детермінує інноваційно-технологічну конкурентоспроможність країни. Метою статті є систематизація викликів й обґрунтування інструментів розвитку трансферу технологій і ринку інтелектуальної власності. Констатовано, що найефективнішими інструментами активізації трансферу технологій і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності є інституційний (забезпечення чітких компетенцій у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій між суб'єктами ринку інтелектуальної власності, проведення системного моніторингу діяльності спінінгових організацій, узгодження прав між новаторами та фінансовими альянсами та ін.), нормативний (реформування національної законодавчої бази щодо інтелектуальної власності та трансферу технологій, моніторинг забезпечення прав інтелектуальної власності та ін.), фінансовий (забезпечення стимулів дослідникам для розкриття знань та здійснення інноваційної діяльності, надання фінансової автономії науково-дослідним установам, закладам вищої освіти та повної фінансової самостійності R&D-центрам, державна фінансова підтримка в процесі спінації, надання пільгових кредитів венчурним організаціям і стартапам). Ключовими заходами реалізації національної політики у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій в Україні є: розвиток інноваційного потенціалу, посилення співпраці та координації сфери досліджень і розробок з промисловістю і приватним сектором, підвищення інфраструктурних можливостей ринку інтелектуальної власності з метою активізації об'єктів інтелектуальної власності та трансферу технологій, забезпечення стимулів щодо використання системи інтелектуальної власності, сприяння комерціалізації твердих і корінних інновацій/технологій, активізація трансферу технологій, забезпечення ефективного виконання прав на захист інтелектуальної власності.*

Ключові слова: інновації, технології, інтелектуальна власність, ринок, сфера R&D, конкуренція, підприємництво, Україна.

Vasylytsiv Taras

tgvas77@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2889-6924

ResearcherID: I-3835-2017

Doctor of Economics, Professor, Professor at the Department of Finance, Economic Security, Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Mulska Olga

oliochka.mulska@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1666-3971

ResearcherID: ABA-7203-2020

Doctor of Economics, Senior Researcher, Professor at the Department of Economics, Lviv University at Trade and Economics, Senior Researcher at the Department of Social and Humanitarian Development of the Regions, Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv

Zaychenko Volodymyr

zaichenko.v78@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9523-1220

Doctor of Economics, Associate Professor,

Head at the Department at Economics and Entrepreneurship, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi

DEVELOPMENT OF INNOVATIONS TRANSFER AND INTELLECTUAL PROPERTY MARKET: PROBLEMS AND PROSPECTS FOR ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Abstract. Intellectual property and the transfer of innovations are the existential basis of the economic success of entrepreneurship, and the development of the intellectual property market determines the innovation and technological competitiveness of the country. The purpose of the article is to systematize the challenges and justify the measures for the development of technology transfer and the intellectual property market. It was stated that the most effective tools for enhancing technology transfer and commercialization of intellectual property are institutional (ensuring clear competencies in the field of intellectual property and technology transfer between subjects of the intellectual property market, conducting systematic monitoring of the activities of spinning organizations, harmonization of rights between innovators and financial alliances, etc.), regulatory (reforming the national legislative framework on intellectual property and technology transfer, monitoring the provision of intellectual property rights, etc.), financial (providing incentives for researchers to disclose knowledge and carry out innovation activities, providing financial autonomy to research institutions, higher education institutions and full financial independence of R&D centres, state financial support in the process of spinning, providing soft loans to venture organizations and start-ups). The key measures for the implementation of the national policy in the field of intellectual property and technology transfer in Ukraine are: development of innovative potential, strengthening cooperation and coordination of research and development with industry and the private sector; increasing the infrastructural capabilities of the intellectual property market in order to activate intellectual property and technology transfer; providing incentives for the use of the intellectual property system, promoting the commercialization of solid and indigenous innovations/technologies, enhancing technology transfer; ensuring effective implementation intellectual property rights.

Key words: innovation, technology, intellectual property, market, R&D, competition, entrepreneurship, Ukraine.

JEL Classification: O31, O32, O38

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2022-34-02>

Постановка проблеми. Світовий конкурентний ландшафт, пов'язаний з економікою знань, розвивається, змінюється та постійно вдосконалюється. Поява ринку інтелектуальної власності,

на якому патенти відокремлюються від новатора і стають активами, є однією з нових особливостей розвитку інноваційної економіки. Незважаючи на те, що патентна комерціалізація використовується

тривалий час, у багатьох країнах світу формуються новітні корпоративні стратегії щодо реалізації прав інтелектуальної власності, збільшуються обсяги ліцензій та отриманих роялті. Попри те, ринок інтелектуальної власності в Україні перебуває на етапі формування. Інтелектуальна власність лежить у центрі економічного успіху корпорацій, а розвиток ринку інтелектуальної власності визначає динаміку технологічної, інноваційної й економічної конкурентоспроможності країни, оскільки патентні стратегії мають пріоритетне значення для стійких міжнародних економічних зв'язків та відносин у сучасних умовах.

Ефективне функціонування ринку інтелектуальної власності є драйвером економічного розвитку, змінює конкурентну поведінку суб'єктів бізнесу, які володіють потужними ресурсами, формує корпоративні стратегії, додаючи їм гнучкості та мобільності на світових ринках технологій. Оскільки сучасні корпорації зобов'язані динамічно реагувати на зміни у сфері інновацій і технологій, уподобання споживачів і конкурентоспроможні виклики, сформований ринок інтелектуальної власності забезпечує потенційну перевагу країни у використанні високих технологій. Тому ринок інтелектуальної власності може розглядатися як найважливіша детермінанта високоінноваційної інфраструктури країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням технологічної модернізації економіки через трансфер інновацій у науковій літературі приділено багато уваги. Це, зокрема, результати досліджень таких науковців, як Ю. Драчук [3], О. Пилипенко [9], Л. Федулова [11], та ін. Проблеми комерціалізації інноваційної діяльності досліджено у наукових працях відомих вітчизняних і зарубіжних вчених. Значний внесок у дослідження даної проблеми зробили В. Бабенко [1], І. Гагауз, Т. Васильців [2], Н. Міценко [6], Л. Олійник [8], В. Смесова [10], Н. Фонштейн. У теоретичному плані питання впливу трансферу інноваційної продукції на ринок інновацій досліджувались у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: В. Майборода [4], В. Марченко [5], Г. Нагорняк [7], О. Христенко [12], В. Панченко [13], Л. Лупак [14] та інші.

У дослідженнях економічної сутності інтелектуальної власності особливе місце займають праці зарубіжних вчених Л. Едвінсона, М. Хаммера, В. Коена, Л. фон Мізеса, В. Дозорцева. Акцентом більшості вітчизняних дослідників є особливості правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності (О. Орлюк, П. Крайнев, П. Макаренко).

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених питанням трансферу інновацій та інтелектуальної власності, необхідно зазначити, що питання каузального зв'язку трансферу техно-

логій, розвитку ринку інтелектуальної власності, інноваційної діяльності та економічного поступу є недостатньо вивченими у науковому дискурсі.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація викликів й обґрунтування інструментів розвитку трансферу технологій і ринку інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дифузія технологічних знань і результатів інноваційної діяльності суб'єктами бізнесу є одним з індикаторів розвитку інноваційної економіки країни. Міжнародний трансфер технологічних знань досягається шляхом поглинання (пряма передача) технологій (кодифіковані знання) і трансферу технологій, який може бути у формі пасивних технологічних переливів. Витрати на трансфер технологій є значно меншими, ніж собівартість виробництва технологій. Експлуатація технології за допомогою комерціалізації та продажу технологічних продуктів і послуг також є екзистенційним принципом трансферу технологій. Багато чинників, зокрема тверді стратегії, динамічні технологічні зміни, система державних інститутів і суспільних норм, визначають темпи передачі, експлуатації та поглинання технологій між підприємствами та навіть економіками різних країн.

Слабкий режим інтелектуальної власності в Україні перешкоджає трансферу технологій, особливо високих і твердих технологій, вітчизняними підприємствами та організаціями, незважаючи на те, що 90% експорту високих технологій з України припадає на міжнародні корпорації, які домінують у технологічних сегментах вітчизняної економіки. Несформований ринок інтелектуальної власності в Україні сприяє ізоляції інновацій, створених вітчизняними суб'єктами бізнесу і міжнародними корпораціями, а також обмежує процеси поширення й використання знань, інновацій чи високих технологій. Результати наукових досліджень залишаються некомерціалізованими через властиву їм наукову спрямованість, невідповідність потребам промисловості, низький потенціал та попит на дослідження з боку приватного сектору економіки, а також правові, інституційні та адміністративні перешкоди, слабку інноваційну культуру й обмежені стимули до комерціалізації результатів наукової діяльності.

Можливості стимулювання трансферу технологій і комерціалізації інновацій залежать від рівня правового й адміністративного забезпечення ринку інтелектуальної власності. Інституціональна структура ринку інтелектуальної власності в Україні представлена установами (законодавчі, виконавчі та судові), відповідальними за управління інтелектуальними правами, новаторами (творці, науковці, приватні та державні зацікавлені сторони), які беруть участь у виробництві інтелектуальних творінь і є захищеними правами

інтелектуальної власності, користувачами (приватні, державні, міжнародні), які беруть участь у використанні інтелектуальної власності.

Нормативна база ринку інтелектуальної власності – це нормативно-правові акти (міжнародне та національне законодавство, підзаконні акти, регіональні норми), які регулюють процедури отримання, використання і захисту інтелектуальної власності. Недостатнє законодавство, відсутність координації між відповідальними установами та постійні зміни нормативно-правових актів є причинами формування недостатньої чіткості у нормативному процесі, відсутності стабільності та визначеності основних передумов правової якості системи інтелектуальної власності.

Слабкими сторонами функціонування сфери інтелектуальної власності в Україні є: низька ефективність національної інноваційної системи та якість регулювання інтелектуальної власності, відсутність наукових кластерів і бізнес-моделей промислового підприємства, повільний розвиток альянсів з передачі трансферу технологій, неефективна діяльність посередників трансферу технологій у сфері комерціалізації, поглинання інновацій і поширення інформації про високі технології.

Примітно, що в Україні також відсутня система делегування повноважень і забезпечення координації діяльності відповідних установ (міністерств, інших суб'єктів сфери інтелектуальної власності), слабкий інституційно-інноваційний потенціал України у сфері підтримки та розвитку інтелектуальної творчої діяльності.

В Україні відповідальними за систему науки, освіти, техніки й інновацій є два міністерства, обов'язки яких розподілені між фундаментальними та прикладними дослідженнями. Міністерство освіти і науки України здійснює нагляд за базовими дослідженнями, тоді як за формування і реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності і трансферу технологій відповідає Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. На практиці діяльність між вітчизняними науковими колами і промисловими підприємствами не синхронізована, відсутня координація дій щодо забезпечення співпраці між науковим, науково-дослідним та приватним сектором. Хоча Законом України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” визначено правові, економічні, організаційні та фінансові засади регулювання інтелектуальної власності та трансферу технологій, напрями забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, однак в Україні залишаються неузгодженими механізми поєднання ринкових чинників з державними методами регулювання інноваційної діяльності та трансферу технологій, форм участі держави і бізнесу у фінансо-

вому й інвестиційному забезпеченні інноваційної діяльності.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні” (№ 402-р від 01.06.2016 р.) схвалена Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності, що стало початковим етапом інституціональної реформи сфери державного управління захисту прав інтелектуальної власності. Державну службу інтелектуальної власності України ліквідували, а її функціональні обов'язки виконує Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Найвищим державним органом системи правової охорони інтелектуальної власності є Державна організація “Національний офіс інтелектуальної власності”, основним завданням якої є забезпечення функціонування мережі центрів підтримки технологій та інновацій. Окрім того, Державна організація на перспективу має стати Національним навчальним центром інтелектуальної власності за підтримки Академії Всесвітньої організації інтелектуальної власності (стартап Академії).

Наукові установи, які виконують фундаментальні дослідження, галузеві науково-дослідні організації та конструкторські бюро, діяльність яких зосереджена на прикладних дослідженнях, не мають достатніх стимулів на здійснення інноваційної діяльності. Заклади вищої освіти в Україні переважно надають лише освітні послуги, а їхня участь у науково-дослідній та інноваційній діяльності є низькою. Слабка підприємницька й інноваційна культура, відсутність потенціалу, досвіду та ресурсів для управління й комерціалізації інтелектуальної власності є головними гальмівними чинниками створення потужних наукових кластерів і центрів, основними завданнями яких були б інноваційна діяльність, трансфер та поглинання технологій.

Суб'єкти наукової сфери в Україні значною мірою покладаються на державне фінансування і не мають договірних відносин із приватним сектором у сфері інтелектуальної власності. Крім того, наукові установи не фокусуються на технологічних інноваціях, сучасних принципах і методах управління, використання інформаційно-комунікаційних технологій та інших сприятливих технологіях для підвищення ефективності та комерціалізації інновацій. Тому нарощення науково-технологічного потенціалу науково-дослідними установами, співпраця з міжнародними корпораціями, промисловими підприємствами, спільна координаційна робота закладів вищої освіти, центрів розробки інновацій і приватного сектору сприятимуть створенню наукових кластерів, інноваційних агентств і R&D-центрів.

Інвестиції приватного сектору у сферу інновацій і наукових розробок є надзвичайно низькими, їхні обсяги зменшуються порівняно з міжнародними та європейськими практиками, де приватне фінансування наукових досліджень і розробок має пріоритетне значення. Приватний сектор не створює попит на науково-дослідні послуги та розробки, хоча певний попит спостерігається на дослідження у стартапів і екопідприємств, які тільки розпочинають реалізовувати свій інноваційний потенціал. Небагато інноваційних малих та середніх підприємств залишаються експортно орієнтованими. Промисловість України не акумулює важливих науково-технічних досягнень та не здійснює наукоємних капіталовкладень. Суб'єкти бізнесу на регіональному рівні не мотивовані здійснювати інноваційну діяльність через низький конкурентний тиск та домінування державних підприємств у замовленнях на наукові дослідження й розробки.

Відсутність конкуренції у сфері інновацій і технологій, низький попит на науково-дослідні послуги послаблюють зв'язки між приватним сектором та сферою R&D. Так, дослідники, науковці та новатори, не маючи інформації про потреби чи проблеми приватного сектору, є пасивними учасниками спільних інноваційних проектів, а їхня участь у грантових та міжнародних проектах є дуже низькою. Тому результати наукової та інноваційної діяльності залишаються в царині публікацій і не перетворюються на комерційні чи технологічні рішення для інноваційно-технологічної модернізації національної економіки, промисловості чи реального сектору.

Законодавчі акти передбачають створення та функціонування різних типів посередників (мостових організацій) у сфері трансферу технологій, таких як бізнес-інкубатори, технологічні парки, наукові парки, кластери, центри тощо. Незважаючи на те, що нормативна база дозволяє їхнє створення, участь наукових центрів та кластерів у процесі комерціалізації інновацій шляхом ліцензування або створення спінінгових організацій є низькою. Обмежене державне фінансування формування інноваційної інфраструктури та орієнтація лише на фінансову підтримку інноваційно-технологічних проектів не створюють сприятливих умов для комерціалізації інтелектуальної власності через підтримку спінінгової діяльності.

Спостерігається суперечливість регулюючих норм права інтелектуальної власності та трансферу технологій, які містяться в нормативно-правових актах, створення ними неоднозначних та невизначених умов для діяльності мостових організацій, наукових установ, новаторів і користувачів інтелектуальної власності.

Формування ринку інтелектуальної власності в Україні стимулює інноваційну діяльність вітчиз-

няних суб'єктів бізнесу, надаючи можливість власникам права інтелектуальної власності отримати компенсацію за свої інтелектуальні та науково-дослідні роботи. Ефективне функціонування ринку інтелектуальної власності сприяє залученню іноземних інвестицій, фінансових активів інших новаторів і міжнародних організацій, які мають наміри уникнути порушення права інтелектуальної власності.

Ефективність перетворення результатів досліджень в інноваційні продукти, послуги і процеси визначатиме вплив державних інвестицій у сферу науки, технологій та інновацій. Стимулювання трансферу технологій є пріоритетним напрямом розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні, де, на відміну від США та країн Західної Європи, комерціалізація досліджень не є основною місією сфери R&D. Покращання передачі знань від науково-дослідних установ до реального сектору економіки сприяє створенню додаткових високооплачуваних робочих місць і стимулюванню економічного зростання. Як результат, необхідно реалізовувати адекватну державну політику, спрямовану на активізацію технологічної діяльності та комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності. Реалізація ефективної державної політики, спрямованої на розвиток ринку інтелектуальної власності та стимулювання трансферу технологій, передбачає багатоступеневий, інтерактивний процес.

У розвинених країнах регуляторні реформи з розвитку ринку інтелектуальної власності спрямовані на заклади вищої освіти, пов'язані з удосконаленням контрактного, майнового та трудового законодавства, законодавчих актів, які регулюють права інтелектуальної власності, а також національну систему науки, освіти, техніки й інновацій.

Навіть незважаючи на те, що ліцензування, створення спінінгових організацій і комерціалізація є ефективними інструментами розвитку ринку інтелектуальної власності, у розвинених країнах важливе значення мають також висока мобільність студентів і викладачів, укладання міжнародних наукових контрактів та консалтингова діяльність науковців, новаторів і викладачів.

Формування сприятливої інноваційно-технологічної інфраструктури в Україні є ключовим напрямом розвитку ринку інтелектуальної власності, у тому числі популяризації трансферу технологій, який залежить від ефективності управлінських заходів, співпраці та координації діяльності між науковими установами, кластерами та приватним сектором.

Формування ефективної системи інтелектуальної власності в Україні вимагає попереднього реформування вітчизняного законодавства в галузі патентів, товарних знаків, авторських прав,

промислових зразків та комерційних таємниць, створення центру інтелектуальної власності, відповідального за вивчення, реєстрацію і надання права інтелектуальної власності та R&D-центрів, які акумулюватимуть кваліфікованих фахівців (новаторів, науковців, агентів з інновацій, ліцензійних спеціалістів), інноваційних агентств, які зможуть надавати послуги до- і післяліцензійного обслуговування (подання заявок, узгодження ліцензій щодо запатентованої технології, врегулювання суперечок щодо права інтелектуальної власності), спінінгових організацій.

Забезпечення ефективного процесу спінації створить сприятливі умови для розвитку стартапів на основі материнської організації і виведення новацій на ринок інтелектуальної власності. Таким чином, спінінгові організації – альтернативний інструмент комерціалізації технологій поряд із ліцензуванням, а отже, й розвитку ринку інтелектуальної власності.

Push-факторами створення спінінгових організацій в Україні є наміри новаторів володіти правами власності на інновацію/технологію, отримати роялті, уникнути конфлікту інтересів. Для економіки це створення додаткових робочих місць (дослідник одночасно може працювати у спінінговій організації, науково-дослідній установі та R&D-центрі) і наповнення бюджету.

Центр з трансферу технологій і мостові організації є альтернативними інструментами забезпечення трансферу технологій і виступають брокерами на ринку інтелектуальної власності. Вони можуть надавати спектр послуг, зокрема з моніторингу ринку, підготовки грантових заявок, технічної підтримки, виконання посередницьких функцій, які сприяють комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Через мінливе глобальне інноваційне середовище відбувається зміна завдань і функцій системи посередників трансферу технологій, у тому числі мостових організацій. Новими функціями посередників трансферу технологій є забезпечення й підтримка інтелектуальної власності (наприклад, післяліцензійне обслуговування, консалтинг), маркетинг непатентних послуг, адміністрування прав інтелектуальної власності, забезпечення культури інновацій, створення інноваційних фондів і венчурних організацій. Для формування ефективної системи посередників трансферу технологій необхідно вдосконалити законодавчу базу в частині забезпечення гнучкості й адаптації посередників трансферу технологій до ринкових умов, перетворення їх у сучасні альянси чи бізнес-структури.

Оскільки національна система інтелектуальної власності в Україні залежить від державного фінансування, ефективним інструментом розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні може бути отримання міжнародного фінансування

від Організації економічного співробітництва та розвитку, яке надається з метою просування концепції відкритої науки та інновацій. Необхідною умовою для отримання міжнародних коштів є створення центрів з трансферу технологій на основі нових моделей управління (наприклад, регіональні креативні центри (паби)) і новітніх напрямів діяльності (обслуговування декількох науково-дослідних установ у сфері технологій з метою їхнього поглинання).

Пропозиція ринку інтелектуальної власності характеризується відсутністю необхідних стимулів для здійснення інноваційної діяльності та інноваційної чи підприємницької культури в секторі державних досліджень. Новатори, науковці та інші фахівці залишаються підпорядкованими міністерствам і державним установам, хоча останнім часом цей зв'язок став слабшим.

Приватний сектор, який формує попит на ринку інтелектуальної власності в Україні, а також спінінгові організації і стартапи обмежені структурними проблемами доступу до фінансових ресурсів, низького інноваційного потенціалу організацій, слабкої управлінської практики та відсутності державної підтримки інвестицій у сфері науки, техніки та інновацій. Приватний сектор фінансує розвиток місцевих науково-дослідних установ у малих обсягах, а фінансова підтримка від грантів та податкових пільг на наукові дослідження і розробки є мінімальною. Регіональний розвиток у сфері науки, освіти, техніки й інновацій має вирішальне значення для трансферу технологій і адаптації інновацій.

Україна повинна розробити систему трансферу технологій і політику розвитку інтелектуальної власності, яка відповідатиме потребам, ресурсам та поточному рівню соціально-економічного розвитку країни. Необхідно враховувати потреби новаторів і користувачів інтелектуальної власності, глобальне, національне та регіональне інноваційне середовище, а також зберегти фундаментальну цілісність науково-дослідних установ. Державну політику у сфері інтелектуальної власності й трансферу технологій необхідно доповнити адекватною політикою в галузі трудового й освітнього законодавства, доступу до результатів досліджень у сфері технологій, підвищення рівня національної інноваційної культури та посилення зв'язків між сферами освіти, науки і бізнесу. Активізація технологічної діяльності і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності вимагає проведення інституційної і законодавчої реформи, інструменти та заходи реалізації якої наведено у табл. 1.

Для України як імпортера інтелектуальної власності важливе значення має підтримка зв'язків з міжнародними джерелами інновацій. Державні органи влади повинні забезпечити ефективну сис-

тему стимулів для залучення прямих іноземних інвестицій через спільні науково-дослідні альянси та інші мостові організації на регіональні ринки, генерування і поширення знань в економіці країни. Не менш важливими є міжнародний захист і підтримка прав інтелектуальної власності в процесі міжнародної комерціалізації технологій.

Забезпечення чіткої координації у сфері інтелектуальної власності і трансферу технологій між різними установами дозволить уникнути конфлікту інтересів між учасниками інноваційного процесу і, навпаки, доповнити їх компетенції. Реалізація цього інструменту зменшить транзакційні витрати та мінімізує використання людських і фінансових ресурсів.

Одночасно надання більшої фінансової самостійності науково-дослідним установам сприятиме швидкому процесу здійснення фінансових операцій та уникненню бюрократичних процедур. Додатковим інструментом є надання R&D-центрам, у тому числі закладам вищої освіти, науковим кластерам, прав на самостійне розпорядження коштами, отриманими від контрактних досліджень, та використання доходів від комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності. Більший ступінь фінансової самостійності установ наукової сфери дозволить їм використовувати венчурний капітал для комерціалізації технологій. Іншим джерелом фінансування можуть бути спеціалізовані інвестиційні фонди,

діяльність яких зосереджена в потенційно прибуткових інноваційних проектах.

Системний моніторинг діяльності спінінгових організацій як спеціальний інструмент регулювання системи інтелектуальної власності сприятиме відстеженню ефективності інноваційних проектів. У цьому фокусі необхідно розробити політику захисту прав інтелектуальної власності, враховуючи інтереси фінансових альянсів і узгодження дій учасників різних рівнів управління, зокрема кодекси і правила. Регулюючі дії повинні забезпечити делегування права на об'єкти інтелектуальної власності між зацікавленими сторонами, що мінімізує витрати, підвищить прозорість і полегшить використання прав на об'єкти інтелектуальної власності третіми сторонами.

Як показує світова практика, розвиток ринку інтелектуальної власності залежить від потенційних ставок роялті і можливості отримання пільгових кредитів венчурними і спінінговими організаціями. Викликом для України є розробка інструкції щодо визначення ставок роялті відповідно до міжнародних норм. Моніторинг ставок роялті, стан і тенденції національного ринку інтелектуальної власності, зовнішні ринки технологій та інновацій є одним із ключовим елементів розвитку національної системи трансферу технологій.

В епоху цифрової економіки високі технології часто імітуються правопорушниками, що зменшує

Таблиця 1

Інструменти активізації трансферу технологій і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності

Інструмент	Заходи
Інституційний	Забезпечення чітких компетенцій у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій між різними установами.
	Сприяння системному моніторингу діяльності спінінгових організацій.
	Узгодження прав між новаторами та фінансовими установами.
	Заохочення розробки та реалізації політики розвитку інтелектуальної власності на інституційному рівні (правила, норми).
	Розробка на національному рівні та розповсюдження правил щодо запобігання конфлікту інтересів між новаторами, користувачами та фінансовими установами.
	Створення посередницьких і мостових установ з трансферу технологій.
	Розроблення інструкцій щодо визначення ставок роялті для посилення захисту прав інтелектуальної власності.
Нормативний	Реформування трудового та фіскального законодавства щодо захисту прав інтелектуальної власності.
	Запровадження моніторингу забезпечення прав на об'єкт інтелектуальної власності.
	Встановлення додаткових правових норм щодо прав власності на державні технології як об'єкти інтелектуальної власності.
Фінансовий	Надання стимулів дослідникам для розкриття знань та здійснення інноваційної діяльності.
	Надання фінансової автономії науково-дослідним установам, закладам вищої освіти та повної фінансової самостійності R&D-центрам.
	Забезпечення державної фінансової підтримки розвитку процесів спінації.
	Надання пільгових кредитів венчурним організаціям і стартапам.

Джерело: авторська розробка

мотиваційні установки винахідника продовжувати здійснювати інноваційну діяльність. Тому адекватний та ефективний захист прав інтелектуальної власності дозволить Україні здійснювати трансфер технологій чи поглинати інновації й одночасно отримувати винагороду за винахідницьку діяльність, забезпечуючи прибутковість сфери R&D. Слабкий захист прав інтелектуальної власності призводить до інтенсифікації процесів поширення технологій вітчизняними фірмами, оскільки жорсткий контроль за використанням об'єктів інтелектуальної власності відсутній, тоді як надмірний захист прав інтелектуальної власності – уповільнює інтенсивність трансферу технологій, оскільки використання і комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності регулюються. Вибір права інтелектуальної власності залежить від інноваційного розвитку країни та її інституційного потенціалу. Повний захист прав інтелектуальної власності панує в розвинених країнах, де потенційні новатори займаються інноваційною діяльністю, тим самим сприяючи економічному зростанню. Україна повинна послабити захист прав інтелектуальної власності з метою швидкого розповсюдження знань як важливого джерела розвитку технологій. Забезпечення сильнішого захисту прав інтелектуальної власності може змусити Україну покладатися на вітчизняні організації, які переважно зосереджуються на імітації технологій.

Національна політика інтелектуальної власності, реалізація якої сприятиме розвитку ринку інтелектуальної власності, створенню, використанню, захисту, комерціалізації й адмініструванню інтелектуальної власності, сприятиме покращенню інноваційного потенціалу України, підвищенню рівня технологічної конкурентоспроможності економіки та вітчизняних підприємств.

Україна має максимізувати інноваційний потенціал і створити відповідну інфраструктуру, прийняти та реалізувати нову стратегію розвитку системи інтелектуальної власності. Пріоритетним напрямом розвитку системи інтелектуальної власності є формування внутрішніх обмінних процесів між науковими альянсами, кластерами та R&D-центрами, які розробляють, адаптують і використовують технології для комерційної експлуатації. В Україні процеси використання й розвитку корінних технологій є рідкістю через обмежені інфраструктурні, технічні можливості й інші ресурси, слабкі інституційні зв'язки, відсутність популяризації тощо.

Ефективність державної політики у сфері інновацій і технологій в Україні залежить від моніторингу результатів її реалізації. У провідних країнах світу державна політика у сфері інновацій є найважливішим елементом національної економічної політики (зміни вносяться що п'ять років).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Україна поступово вдосконалює нормативно-правове забезпечення інтелектуальної власності та зміцнює рівень її захисту, використовує технологічні знання в процесі регулювання економіки, здійснює патентну комерціалізацію, однак окремі важливі заходи все ще не реалізовані. Формування ринку інтелектуальної власності вимагає розробки правил імпорту й експорту технологій, встановлення норм недопущення зловживань правами інтелектуальної власності, положень і практики, що регулюють інтерфейс між технічними стандартами та інтелектуальною власністю, розробки політики для міжнародних корпорацій з метою активізації трансферу технологій і проекту регламенту щодо винагороди для винахідників і працівників наукових кластерів, встановлення фінансових стимулів для розвитку національної системи інтелектуальної власності.

Систематизація сильних і слабких сторін системи інтелектуальної власності в Україні дозволила виділити п'ять ключових викликів формування ринку інтелектуальної власності: відсутність системи делегування повноважень і забезпечення координації діяльності міністерств та інших суб'єктів сфери інтелектуальної власності, слабкий інституційно-інноваційний потенціал України у сфері підтримки та розвитку інтелектуальної творчої діяльності; низький рівень комерціалізації досліджень науково-дослідних установ, відсутність наукових кластерів і R&D-центрів; дефіцит провідних постачальників технологій і джерел попиту на об'єкти інтелектуальної власності; неефективна діяльність мостових організацій (посередників трансферу технологій) у сфері комерціалізації й поглинання інновацій; суперечливі положення в нормативно-правових актах, які регулюють норми захисту прав інтелектуальної власності, що створюють неоднозначні умови для діяльності суб'єктів ринку інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко В. А., Хлівецька М. О. Національна інноваційна система та захист прав інтелектуальної власності України в контексті міжнародних рейтингів. *Економічний простір*. 2018. № 136. С. 86–98.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Городня Т. А. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій. *Інтелект XXI*. 2017. № 1. С. 52–57.
3. Драчук Ю. З., Савюк Л. О. Механізми сприяння інноваційній діяльності та підприємництва у наукововиробничій сфері. *Сучасні підходи до управління підприємством*. 2018. № 3. С. 271–283.
4. Майборода В. М. Управління інноваційним розвитком підприємств сфери послуг. *Підприємництво і торгівля*. 2022. № 33. С. 49–52.

5. Марченко В. Система управління інноваційним потенціалом на промислових підприємствах. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*. 2017. № 14.

6. Міценко Н. Г., Літвінов О. С. Управління розвитком інтелектуального капіталу підприємства з орієнтацією на цілі, можливості, ефективність та інноваційність. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2020. № 6 (288). С. 134–139.

7. Нагорняк Г., Нагорняк І., Вовк Ю. Вплив трансферу технологій на інноваційні процеси: український та зарубіжний досвід. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. № 2. С. 117–127.

8. Олійник Л. В. Управління інноваційним розвитком підприємства на основі формування інноваційних програм. *Економіка і організація управління*. 2017. № 3. С. 51–59.

9. Пилипенко О. С. Забезпечення розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств на основі використання нових бізнес-моделей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 12. Ч. 2. С. 87–89.

10. Смесова В. Л., Іщенко І. О. Інновації як основа підвищення якості продукції та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2020. № 43. С. 76–82.

11. Федулова Л. І. Інноваційний механізм модернізації публічного управління в Україні. *Економічний вісник університету*. 2019. № 41. С. 83–89.

12. Христенко О. В., Остапчук А. С. Теоретичні аспекти застосування трансферу технологій у діяльності сучасного підприємства. *Економіка і регіон*. 2015. № 6 (55). С. 103–109.

13. Vasylytsiv T., Mulska O., Panchenko V., Kohut M., Zaychenko V., Levytska O. Technologization processes and social and economic growth: modeling the impact and priorities for strengthening the technological competitiveness of the economy. *Regional Science Inquiry*. 2021. № 13 (1). P. 117–134.

14. Vasylytsiv T. G., Mulska O. P., Levytska O. O., Lupak R. L., Semak B. B., Shtets T. F. Factors of the Development of Ukraine's Digital Economy: Identification and Evaluation. *Science and innovation*. 2022. № 18 (2). P. 44–58.

REFERENCES

1. Babenko, V. A. and Khlivetska, M. O. (2018), "National innovation system and protection of intellectual property rights of Ukraine in the context of international ratings", *Ekonomichnyi prostir*, vol. 136, pp. 86–98.

2. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L. and Horodnia, T. A. (2017), "Economic aspects of enterprise diversification using innovative investments", *Intelekt XXI*, vol. 1, pp. 52–57.

3. Drachuk, Yu. Z. and Saviuk, L. O. (2018), "Mechanisms of promoting innovative activity and entrepreneurship in the scientific and industrial sphere", *Suchasni pidkhody do upravlinnia pidpriemstvom*, vol. 3, pp. 271–283.

4. Maiboroda, V. M. (2022), "Management of innovative development of enterprises in the service sector", *Pidpriemnytstvo i torhivlia*, vol. 33, pp. 49–52.

5. Marchenko, V. (2017), "Management system of innovation potential at industrial enterprises", *Ekonomichniy visnyk NTUU "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, p. 14.

6. Mitsenko, N. H. and Litvinov, O. S. (2020), "Management of the development of the intellectual capital of the enterprise with a focus on goals, opportunities, efficiency and innovativeness", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 6 (288), pp. 134–139.

7. Nahorniak, H., Nahorniak, I. and Vovk, Yu. (2013), "The impact of technology transfer on innovation processes: Ukrainian and foreign experience", *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 2, pp. 117–127.

8. Oliinyk, L. V. (2017), "Management of the innovative development of the enterprise based on the formation of innovative programs", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 3, pp. 51–59.

9. Pylypenko, O. S. (2017), "Ensuring the development of innovative potential of domestic enterprises based on the use of new business models", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 12 (2), pp. 87–89.

10. Smiesova, V. L. and Ishchenko, I. O. (2020), "Innovation as a basis for improving the quality of products and ensuring the competitiveness of the enterprise", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 43, pp. 76–82.

11. Fedulova, L. I. (2019), "Innovative mechanism of modernization of public administration in Ukraine", *Ekonomichniy visnyk universytetu*, vol. 41, pp. 83–89.

12. Khrystenko, O. V. and Ostapchuk, A. S. (2015), "Theoretical aspects of the application of technology transfer in the activity of a modern enterprise", *Ekonomika i rehion*, vol. 6 (55), pp. 103–109.

Vasylytsiv, T., Mulska, O., Panchenko, V., Kohut, M., Zaychenko, V., and Levytska, O. (2021), "Technologization processes and social and economic growth: modeling the impact and priorities for strengthening the technological competitiveness of the economy", *Regional Science Inquiry*, vol. 13 (1), pp. 117–134.

13. Vasylytsiv, T. G., Mulska, O. P., Levytska, O. O., Lupak, R. L., Semak, B. B. and Shtets, T. F. (2022), "Factors of the Development of Ukraine's Digital Economy: Identification and Evaluation", *Science and innovation*, vol. 18 (2), pp. 44–58.

Стаття надійшла до редакції 21 листопада 2022 р.